

AZ 1919-ES ELLENFORRADALOM MAGYARORSZÁGON

N Á N A Y M I H Á L Y

Az 1919-es magyarországi ellenforradalmi mozgalom – hasonlóan más országokhoz – igen összetett társadalmi-eszmei háttérrel bírt, számos politikai párt, társadalmi szervezet és erőközpont összessége alkotta. Mindazonáltal a sokféle indíttatás mellett céljuk közös volt: előbb a Károlyi–Berinkey-féle forradalmi berendezkedés, majd pedig a kommunista diktatúra (Tanácsköztársaság) megdöntése és a legitim, törvényes rend helyreállítása. Ezen felül akár egészen alapvető kérdésekben is (az ellenforradalmat követő új berendezkedés formája vagy viszonyuk az 1918 előtti *ancien régime*-hez) lényeges eltérések mutatkoztak véleményünkben. Mindazonáltal közös nevezőt jelenthetett még gondolkodásukban a forradalmi politika ellenhatásaként megerősödő keresztény–nemzeti meggyőződés, mely akár a konzervatív arisztokrata Bethlen vagy keresztényszocialista–polgári Huszár Károly és kezdetben radikális, fajvédő Gömbös Gyula között is legkisebb közös többszöröst teremthetett, a tagadhatatlan meglévő óriási különbségek mellett s azok ellenére.

Szintén nehézséget jelent, hogy az ellenforradalmat nehéz konkrét helyhez és időponthoz kötni, szemben akár az 1918. októberi forradalommal vagy a kommunista puccsal, hiszen legalább három helyszínen (Szeged, Bécs/Nyugat-Magyarország és Budapest), időbeli eltérésekkel zajlottak az események. Az is nehézséget jelent, hogy az ellenforradalom nem tudta megdönteni a Tanácsköztársaságot, mivel ebben megelőzte a román támadás, így tehát valójában már nem a kommunista diktatúrát szüntette meg, hanem egy teljes összeomlás és megszállás állapotában lévő országban kialakult hatalmi vákuumba nyomult be – amennyire a külső hatalmak (román megszállók, antant) engedték. Ez játszik közre abban, hogy a közgondolkodás számára az ellenforradalom kevésbé megfogható. Mivel azonban egy amorf folyamat nem kezelhető egyszerűen, így az utókor számára végül Horthy Miklós személyében összegződött az 1919-es ellenforradalom, amelyre a fővezér kétségkívül ideális alany volt, hiszen maga is igyekezett kultuszát megalapozni, különösen is a nevezetes budapesti bevonulásával. Így tehát e hagyományos értelemben az ellenforradalom legszimbolikusabb, a történeti emlékezetben leginkább megőrződött pillanata 1919. november 16. volt, amikor a fővezér – pontosan a népköztársaság kikiáltásának első évfordulójára¹ időzítve – bevonult a fővárosba, és ott „tetemre hívta” Budapest népét.

Ha azonban az eseményeket tüzetesebben vizsgáljuk, akkor mégis megállapítható az ellenforradalom valós dátuma: 1919. augusztus 6. Ez volt ugyanis az a nap, amikor az addig kevésbé ismert budapesti ellenforradalmi csoportosulás (Fehér Ház Bajtársi Csoport) kellő előkészítés mellett, államcsínyt

1 E szempontból szinte megmosolyogtató, hogy a népköztársaságról szóló 1918-as néptörvény a kikiáltás napját már rögtön azon a napon ünnepnappá nyilvánította, ám nem ért meg egyetlen évfordulót sem.

A forradalom ellentéte

– Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezére bevonul Budapestre 1919. november 16-án (MTVA Sajtó- és Fotóarchívum)

végrehajtva, lemondásra kényszerítette a szociáldemokrata-szakszervezeti Peidl-kormányt, és átvették a hatalmat, nyíltan deklarálva az ellenforradalom megtörténtét, az ország kormányzójának Habsburg József főherceg tábornagyot felkérve. Más kérdés, hogy a román megszállás mellett e jogilag kétségkívül lényeges lépésnek mégis kevés valós hatása volt az ország mindennapi életére, a kormánynak igen szűk volt a mozgáster. Ugyanakkor látnunk kell, hogy az ország politikai konszolidációjának kezdetéhez mégis a budapesti kormány képezte a kijegecesedési pontot, nem beszélve az új kormány olyan jogilag fontos intézkedéseiről, mint a kommunista diktatúra által teremtett jogszabályi környezet gyors felszámolása, a számonkérések jogszerű mederbe terelése, vagy éppen a választójog megalkotása.

Jelen tanulmány azonban ennél is tágabb horizonttal igyekszik bemutatni az ellenforradalmi mozgalmat. Ennek megfelelően 1918 novemberétől kezdve vizsgálja a forradalmi berendezkedéssel szemben fellépő társadalmi-politikai erőket és legfőbb megmozdulásaikat, majd a Tanácsköztársaság idején kialakuló erőközpontokat, végül pedig az 1919. augusztusi ellenforradalmi fordulatot és az annak nyomán Budapesten megalakuló kormányt.

ELLENFORRADALOM A KÁROLYI-IDŐSZAKBAN

A világháborús összeomlás és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, valamint a Budapesten lezajló forradalmi események a teljes „lefagyás” állapotába taszították a forradalomellenes erőket. A Keresztényszociális Néppárt körül tömörülő erők még 1918 októberében is igyekeztek a Nemzeti Tanáccsal szemben alternatív erőt felmutatni, mondván: „végre a nemzetfenntartó, keresztény erők és értékek is tömörüljenek, hogy ők is megnyilatkozzanak, szölgjanak a tömegek-

hez, adjanak programot [...] Várjuk a mi táborunk zászlóbontását is, amíg nem késő.² Sőt, a hatékonyabb fellépés érdekében a Nemzeti Tanáccsal szemben életre hívták Bangha Béla vezetésével a Nemzetvédelmi Szövetséget.³ A forradalom gyors győzelme után, a pesti utca egyértelmű forradalmi közhangulatát érzékelve azonban minden korábbi tettekrekszség megszűnt, és a dualizmus végi kormányzópartok közül egyedül tovább működő Keresztényszociális Néppárt is hitet tett a Károlyi-kormány támogatása mellett (sőt a Nemzeti Tanácsba is belépett), nemzeti egységre felszólítva. Maga Prohászka Ottokár püspök, a keresztényszocialisták legnagyobb hatású vezéralakja is a kormány törekvéseinek támogatását jelölte meg helyes magatartásként.⁴

A Károlyi-kormány körüli nemzeti egység azonban meglehetősen gyorsan felbomlott, 1918 decemberétől kezdve pedig már egyre erőteljesebb kritikus hangok jelentek meg, melyeknek ideális alkalmat adott a nemzetgyűlési választásokra való felkészülés. A Károlyi-kormány ugyanis demokratikus programja részeként a legelső között tett ígéretet a nemzetgyűlési választások mihamarabbi megtartására, hiszen ilyen módon lehetett volna valódi legitimitációt szerezni az új berendezkedés kialakításához. Ugyanakkor a kormány jól érzékelte, hogy a közhangulat gyorsan kezdett elfordulni tőle, így formálisan adminisztratív akadályokra hivatkozva, valójában azonban a nagyon is reális választási bukástól tartva, egyre későbbre napolták a választás időpontját (végül csak 1919. április 13-ra tűzték ki a voksolás napját).⁵

Elsőként (még november végén) a Keresztényszociális Néppárt részéről ezúttal is Bangha Béla fújta meg a riadókürtöt, mondván: „arra kérjük azokat, akik zászlónkat tartják, tegyenek félre most ők is mindent, ami elválaszt. A katolikusok és protestánsok közt most az ellentétisztásnak semmi helye. Mindkét nagy keresztény tábornak létérdeke, hogy a felforgatás és ateizmus táborával szemben együtt lépjen fel. Egyesületeink készítsék fel a keresztény és keresztényen tábor a jövő sorsdöntő küzdelmeire. Gyors és erélyes cselekvéssel még mindent megnyerhetünk, anélkül mindent elveszíthetünk.”⁶ Tulajdonképpen ez a cikk tekinthető az első nyilvános, kormány-, illetve forradalomellenes szervezkedésre buzdító írásnak. Ezek után – főképpen a választásra való felkészülésre hivatkozva – a párt *Alkotmány* című lapjában egymás után jelentek meg a kormány ellen felszólaló, szerveződésképre buzdító írások, valamint (főleg a Dunántúlon) gyorsan jöttek létre az új pártszervezetek, hogy tömegbázisban és szervezettségben is fel tudják venni a versenyt a szociáldemokratákkal – e téren azonban még messze elmaradtak a kívánatostól.⁷

Az ellenforradalmi elképzelések megjelenése 1918 végén a társadalmi szervezetek alakulásában is tetten érhető volt. A Magyar Országos Véderőegylet (MOVE) 1918. november 30-án alakult meg,⁸ bár ekkor még inkább a kormányval együttműködő, pusztán a tiszték érdekeit védő szervezet volt. Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) valamivel később, 1918. december 12-én tartotta alakuló ülését, és kezdettől fogva a kormánnyal határozottan szembefordulva, ellenforradalmi célokat fogalmazott meg. Vezetőségében a későbbi ellenforradalom számos prominens képviselőjét megtaláljuk (Simonyi-Semadam Sándor, Eckhardt Tibor, Zsilinszky Endre, Friedrich István, Benárd Ágoston).⁹ A későbbiekben a két szervezet egymáshoz közel álló célokat fogalmazott meg, és személyi téren is számos összefonódás volt közöttük (akár az említett ellen-

1918 decemberétől egyre erőteljesebb kritikus hangok jelentek meg ”

2 BANGHA Béla: Új korszak. *Magyar Kultúra*, 1918. október 5.

3 GERGELY Jenő: Keresztényszocialisták a polgári demokratikus forradalomban. *Történelmi Szemle*, 1969/1–2. 36.

4 Prohászka püspök szövege. *Alkotmány*, 1918. november 6.

5 TENGELY Adrienn: A keresztény politikai erők felkészülése az elmaradt 1919. áprilisi választásokra. *Egyháztörténelmi Szemle*, 2006/1. 171.

6 B[ANGHA] B[éla]: Viharban. *Magyar Kultúra*, 1918. november 20.

7 GERGELY: *I.m.* 42.

8 DÓSA RUDOLFNÉ: A MOVE megalakulása és tevékenysége az 1918-as polgári demokratikus forradalom időszakában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1968/3. 469.

9 CSELÉNYI Zsuzsanna: *Az Ébredő Magyarok Egyesülete működése (1918–1920) = Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei (Sectio Historiae)* szerk. NAGY József, EKT, Eger, 1991. 54.

forradalmár-politikusok esetében is). Első jelentős akciójuk 1919. január 19-én zajlott Budapesten, ahol a Gólyavárban tartott nagygyűléseken már nyíltan ellenforradalmi beszédek hangzottak el. A MOVE gyűlésén ekkor választották elnökké Gömbös Gyulát, ami egyértelműen jelezte a szervezet ellenforradalmi fordulatát, bár úgy a MOVE, mint az „ébredők” akciójának botrányos keretek között, felfegyverzett kommunista különítményesek vetettek véget. Később működésüknek februárban aztán a kormány vetett véget, ugyanis a kommunista vezetőség letartóztatásával egy időben a MOVE-t és az ÉME-t is feloszlatták, és csak később alakulhattak újjá.

A kormánnyal való szembefordulás nemcsak országos szervezetek formájában, hanem egyes helyi törvényhatóságok esetében is megtörtént. A leghíresebb eset Fejér vármegye 1919. február 3-i bizalmatlansági határozata. Gróf Károlyi József főispán – Károlyi Mihály féltestvére – javaslatára a vármegye törvényhatósági bizottsága egyhangúlag fogadta el a következő határozatot:

„Fejér vármegye törvényhatósági bizottsága mély aggodalomtól eltelve az ország kétségbeejtő helyzete felett, tántoríthatatlan ragaszkodását fejezi ki a nemzeti eszméhez, az egy, örök, oszthatatlan magyar állam területi integritásához, nemzeti hagyományainak, szokásainak és törvényeinek tiszteletben tartásához. Követeli az országgyűlésnek azonnal egybehívását vagy új választások megejtése után, vagy ha az elemi nehézségekbe ütközik, úgy a régi országgyűlés tanácskozásainak folytatását is inkább tudná helyeselni, mint az országgyűlés ellenőrzése nélküli, állandó kormányzást. Tiltakozik az állandó parlament nélküli kormányzás ellen, valamint a törvények kigúnyolását látja a minisztertanácsokban hozott néptörvényekben, mert megengedhetetlennek tartja, hogy az ország és egyes polgárainak legegységesebb érdekeiről rendelkezés tétessék parlamentáris ellenőrzés felelőssége nélkül. Követeli a nemzeti szellem ápolását, valamint a vallásoktatást az összes hazai iskolákban. [...] A mai rendkívüli és átmeneti időszakban nem egy osztályuralmi rendszernek megalapozása, hanem az ország megmentése lehet a kormány teendője. Minthogy mindezekből a Berinkey Dénes miniszterelnöksége alatt működő kormányban semmit sem találunk, sem tekintélyt kifelé, sem előrelátást, sem erélyt befelé, hanem látjuk a tervszerű aknamunkát a keresztény világnézet és a nemzeti történelem megszentelt hagyományai ellen, Fejér vármegye közönsége a törvényhatósági bizottság útján, múltjához híven, elszántan a jelenben és bízva a jövőben: Berinkey Dénes kormányával szemben mélységes bizalmatlansággal viseltetik s erről úgy a kormányt, mint a törvényhatóságokat értesíti.”¹⁰

A kormány tevékenységét elítélő kemény szavak országos feltűnést keltettek, és már megszületése után ellenforradalminak minősítették (mint például a *Népszava* cikkírója: „Hallatlan vakmerőséggel és szemérmetlen nyíltsággal emeli föl fejét az ellenforradalom”).¹¹ Ezt a határozatot elfogadó bizottság tagjai nem is utasítottak el, sőt büszkén vállalták – mint például Griger Miklós, sóskúti plébános: „nagyon örülünk, hogy minket ellenforradalmároknak tekintenek, mert mi igazán azok vagyunk.”¹² A határozat következményeként azonban annak céljaival pont ellentétes fejlemények valósultak meg: 1919. február 5-én kormányzati jóváhagyással egy direktórium alakult Székesfehérváron, és átvette a hatalmat a vármegyei hatóságoktól – másfél hónappal a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt!¹³

Fejér vármegye példáját követte Gyöngyös város törvényhatósága is. Bár a székesfehérvári eset miatt kiadott újabb néptörvény (1919: VIII. tc.) feloszlatta a régi törvényhatóságokat, Gyöngyösön 1919. február 5-én mégis tartottak formailag egy értekezletet, valójában egy városi közgyűlést. A fő téma a nép-

10 Idézi: JUHÁSZ Viktor: *A proletárdiktatúra és előzményei Székesfehérvárott*. Székesfehérvár, 1927. 101.

11 Letörni! Megrendszerelje! Letartóztatni! *Népszava*, 1919. február 4.

12 JUHÁSZ: *I.m.* 102.

13 Uo. 106. Itt kell megemlíteni, hogy visszatetszőnek érezzük, hogy Hatos Pál 2018-as kötetében ezt az eseményt meglehetősen lekicsinylő módon „kuruckodó municipális lázadésként” említette (HATOS Pál: *Elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa, Bp. 2018. 369.). Bővebben lásd: LIGETI Dávid: Hatos Pál: *Elátkozott köztársaság. Közép-Európai Közlemények*, 2019/4. 255–264.

törvény értelmében összeálló új néptanácsok jelentették, ugyanis az új testületek tagjait többségében a főispáni teendők ellátásával megbízott kormánybiztos nevezte volna ki, merőben antidemokratikus módon. Az ülés alaphangját Bozsik Pál plébános adta meg, aki kifejtette, hogy „a virilizmus eltörlését helyesli, ha helyébe a nép-akaratnak választás útján való szabad megnyilvánulása lép és ha választásokat a nép meg is ejtheti. Annál inkább nagyobb aggodalommal gondol azonban arra, ha a képviselőtestületet helyettesítő Néptanács tagjait meghallgatás nélkül, vagy azok jelölésének mellőzésével nevezné ki kormánybiztos főispán, mely körülmény nemcsak ő benne, hanem a város polgárságának minden rétegében is erős visszatetszést keltene s így nem tudna engedelmessé válni a városra kényszerített Néptanács határozatainak, még ha lecsuknák, vagy agyonlőnék sem.”¹⁴ Az egymást követő hozzászólások után az ülés hangulata egyre felháborodottabbá vált, az egyik felszólaló egyenesen úgy fogalmazott, hogy „nem akarja hallani, hogy a Hymnus helyett a *Marseillaise*-t énekeljék s nem akarja látni, hogy a nemzeti színű csokor helyett vörös kokárdát viseljenek.”¹⁵ A gyűlés végül elfogadta Bozsik javaslatait, melyekben törvénytelené nyilvánították a kormány e tárgyban foganatosított intézkedéseit. Másnap ez az eset is országos ügyévé vált, a Népszava sem takarékoskodott a negatív jelzőkkel: „A háborús uzsorából szörnyen meggazdagodott nagyparasztok, szemtelen csuhásuknak a vezérlete alatt szembeszálltak a népköztársasággal és törvényeivel, [...] kimondták, hogy a népkormány intézkedései abszolutisztikusak, tövénytelenek és így hatálytalanok.”¹⁶ A városi tanács résztvevőit pedig egyenesen „a szesztől és tömjénillattól kótyagos fejű gyöngyösi keresztény-szociálisoknak” nevezte a lap. Országos ellenállás a gyöngyösi esetből sem lett, a plébános ellen vizsgálatot indítottak, a városi néptanácsot pedig a törvény értelmében létrehozták.

A vidéki ellenforradalmi megmozdulások sorában említést érdemel még a Dunántúli Polgárszövetség kísérlete is. Sopronból kiindulva a Nyugat-Dunántúl több városában (Csorna, Győr, Kapuvár, Nagykanizsa, Pápa) indult szervezkedés azzal a céllal, hogy megakadályozzák, hogy a térség köztisztviselői és közalkalmazottai szociáldemokrata befolyás alá kerüljenek, vagy esetleg szakszervezeti tagok legyenek. Ennek érdekében a Köztisztviselők és Altisztek Országos Kamarája nevében léptek föl, melyhez sikeresen csatlakoztatták is az említett települések közalkalmazottainak jelentős részét.¹⁷ A politikai szintre való továbblépéshez kapcsolatot kerestek – és találtak – a Lovászy Márton által alapított Polgárszövetséggel. A Károlyi-pártból és a kormányból 1918 decemberében kilépő Lovászy azzal a szándékkal hozta létre a Polgárszövetséget, hogy a szociáldemokraták előretörésével és a kormány balra tolódásával szemben egy blokkba tömörítse a köztársasági berendezkedést és az októberi forradalom eredményeit támogató polgári erőket. Lovászy szándékai szerint ez tehát nem egy ellenforradalmi szervezet volt, így a dunántúli köztisztviselők körében szervezkedő Tóbi József az exminiszttertől jókora anyagi támogatást is kapott, hogy szervezze meg e szellemben a Dunántúlon is a Polgárszövetséget. Tóbi ehhez képest a Polgárszövetség programjától jelentősen eltérve tett közzé egy a kormánnyal és a forradalmi berendezkedéssel való szembefordulásra buzdító, több ezer példányban kinyomtatott röpiratot, melyben a Dunántúli Polgárszövetséghez való csatlakozásra hívta föl a térség lakosait. A kiáltvány igen kemény szavakkal kritizálta a kormányt: „Engedtük, mint a tetveket, a sehonnai bitang gazembereket rajtunk elhatalmasodni, akik megmetyeltyezték nemzeti és társadalmi életünket, meg akarják semmisíteni vallásunkat, közprédává akarják tenni vérel, verejtékkel megszerzett vagyónkat. [...] Hát nem hazaárulás, nem aljasság, nem becstelenség volt-e a hadsereg széttöltése? [...] Rendet akarunk!

törvénytelené nyilvánították a kormány intézkedéseit

14 VARGHA Tivadar: *A forradalom esztendeje Gyöngyösön*. Hangya Könyvnyomda, Gyöngyös, 1921. 38. A virilizmus azon dualizmus kori gyakorlat volt, miszerint a legtöbb adót fizető polgárok választás nélkül lettek a törvényhatósági testületek tagjai.

15 Uo. 40.

16 „Le kell bunkózní!” *Népszava*, 1919. február 7.

17 KÖRNYEI Attila: *A Dunántúli Polgárszövetség 1919-ben = Arrabona. Múzeumi közlemények*. 14. Győr-Sopron Megyei Nyomdával, Győr, 1972. 422.

De nem olyan rendet, amilyent Pesten csinálnak, ahol hadügyminisztert letesznek, hadügyminisztert felültetnek; kabinetet alakítanak, kabinetet buktatnak; minisztert kirúgnak, minisztert kineveznek. [...] A magyar nép a vidéken van, a magyar nép a falu népe, a magyar nép a józan középosztály. [...] Dunántúl Népel! Hazádat, tűzhelyedet, vallásodat, családodat mented, amikor a Dunántúli Polgárszövetséghez csatlakozol. Budapest nem a nemzet, Budapest nem az ország. Kommunizálják és osszák fel maguk között a pesti aszfaltot, de a nemzet véren szerzett földjét bitang kézre nem engedjük.”¹⁸ A röpirat óriási felháborodást keltett, főképpen a szociáldemokraták és a szakszervezetek körében, így nem meglepő, hogy Tóbi Józsefet február 14-én letartóztatta a rendőrség, és ellene is vizsgálatot indítottak. Bár az ügyet megpróbálták Lovászy Mártonig kifuttatni, de a volt miniszter egyértelműen visszautasította a vele szemben megfogalmazott alaptalan vádakát.¹⁹

Az ellenforradalmi zászlóbontások utolsó, ám az előzőknél talán még fontosabb állomása a Nemzeti Egyesülés Pártjának 1919. február 19-i megalakulása volt. Az új párt a dualizmus korának korábbi konzervatív-liberális elitjét képviselte, jelentős részben csatlakoztak hozzá a Nemzeti Munkapárt korábbi képviselői, főispánjai vagy más konzervatív értelmiségek.²⁰ Természetesen a *Népszava* sem hagyta szó nélkül a párt megalakulását: „Tisza István szelleme föltámadt. A nemzeti munkapárt hamvaiból fölrepült a nemzeti egyesülés pártjának főnix-madara. Természetesen az új párt, a halhatatlan, az agyonütöhető magyar reakció pártja éppen olyan kevésbé pártja a nemzeti egyesülésnek, mint amilyen kevésbé volt pártja a munkapárt a nemzeti munkának.

Ha nevének akarnók nevezni a már holtak hitt legszélső reakció pártját, akkor a nemzeti munkátlanság, a nemzeti henyelés, a nemzeti kiszákmányolás pártjának kellene neveznünk.”²¹ A párt szervezője és vezére Bethlen István volt, aki ezekben a hetekben, hónapokban vált az ellenforradalmi tábor egyik vezéregyéniségévé – amihez a lehetőséget az teremtette meg,

hogy a dualizmus rendszerének három legbefolyásosabb politikusa hirtelen eltűnt a porondról: Tisza Istvánt meggyilkolták, Apponyi Albert teljesen háttérbe húzódott, ifjabb Andrássy Gyula pedig az uralkodót követve Svájcba emigrált.²² Bethlen mellett a párt vezetésében jelen volt már több befolyásos korábbi munkapárti politikus mellett Klebelsberg Kuno szintúgy, mint az ellenforradalmi tábor két híres nőalakja: Ritoók Emma és Tormay Cécile, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének képviselőjében. Konkrét választási programot ugyan nem hirdettek, de Bethlen István beszédéből (melyet a párt alakulásakor mondott el) kiolvashatók a célok. Egyfelől erős kritikával illette a Károlyi-kormány tevékenységét: „A három hónap nagy csalódást hozott reánk. Abból a nemzeti szerencsétlenségből, mely kialakult, nemzeti katasztrófa lett.”²³ Másfelől az osztályellentéteken felüli nemzeti összefogást sürgette: „meg kell értetnünk [...] a munkásosztállyal azt, hogy az ő osztályérdekén felül egy sokkal nagyobb, felsőbb érdekközösség van, egy nagyobb szolidaritás és ez a nemzet összes férfainak a szolidaritása [...] Azért kell nekünk azon munkálkodni, hogy az alsóbb és felsőbb néprétegeket közös harmóniába olvasszuk, a nemzeti érzés közös harmóniájába.”²⁴

1919. februártól, mint már volt róla szó, a különböző kormányzati és ellenzéki politikai formációk egyre inkább az április 13-ára kiírt választásokra készültek. A legjelentősebb kormányellenes – a *Népszava* által csak „fekete blokknak” nevezett – csoportosulást keresztény, konzervatív és polgári pártok

18 Uo. 424–427.

19 Letartóztatás és újabb kutatások a dunántúli ellenforradalom ügyében. *Magyarország*, 1919. február 15.

20 *Nemzeti Egyesülés Pártja = Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010*. főszerk. VIDA István, Gondolat, Bp. 2011. 91.

21 Tisza István szelleme föltámadt. *Népszava*, 1919. február 21.

22 ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Osiris, Bp. 2005. 116.

23 BETHLEN István: *A Nemzeti Egyesülés Pártja alakulásának szükségességéről = Uo.: Bethlen István gróf beszédei és írásai*. I. Genius, Bp. 1933. 152.

24 Uo. 153.

» keresztény, konzervatív és polgári pártok alkották a kormányellenes egységet

Darutollasok – A Nemzeti Hadsereg vezérkara 1921-ben
(Wikimedia Commons)

alkották, benne többek között a Keresztényszociális Néppárttal és Lovászy polgári irányítást hirdető pártjával.²⁵ Figyelemre méltó, hogy bár Bethlen István szorgalmazta a teljes kormányellenes egységet, a Munkapárt örökösének tekintett Nemzeti Egyesülés Pártja mégsem tudott megállapodást kötni az említett polgári blokkal a választásokra.²⁶ A választási küzdelem azonban nem tudott teljesen kibontakozni, ugyanis március 21-én megtörtént a kommunista hatalomátvétel, kikiáltották a Tanácsköztársaságot. A létrejövő proletárdiktatúra mellett magától értetődően nem volt hely semmilyen más, főképpen nem ellenzéki (pláne nem ellenforradalmi) pártnak, így azok kivétel nélkül feloszlottak. Természetesen a tervezett nemzetgyűlési választás is lekerült a napirendről. Az ellenforradalmi politikusok vagy illegálisba vonultak, vagy külföldre emigráltak, és többeket internáltak is (Huszár Károly, Simonyi-Semadam Sándor, Friedrich István).²⁷

ELLENFORRADALOM A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A kommunista diktatúrával szemben fellépő csoportok között hagyományosan Bécsét és Szegedet szokták első helyen említeni. Ez abból a szempontból indokolt, hogy később Bethlen, Gömbös, Teleki és Horthy révén e központok határozták meg az ellenforradalmi berendezkedést, ám igaztalan volna megfejtkezni a vörös uralom alatt álló magyarországi ellenforradalmi kísérletekről, így első helyen ezeket vizsgáljuk meg.

²⁵ TENGELY: *I.m.* 171.

²⁶ ROMSICS: *I.m.* 116.

²⁷ SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Korona, Bp. 2001. 163.

A Tanácsköztársaság által gyakorolt vörösteror mellett érthető módon nem alakulhatott ki egy országos ellenforradalmi mozgalom, így itt inkább elszigetelt esetekről beszélhetünk. A kommunista hatalommal szembeni elégedetlenség a közellátás hiányai, a hadseregbe való kényszersorozás, rekvirálások, az elhibázott földbirtok-politika és a durva egyházellenes intézkedések együttes hatására növekedett meg. Ilyen módon tehát nem az ellenforradalmi ideológia volt a szervező erő, hanem a diktatúra gyűlölt intézkedései váltották ki a spontán és elszigetelt reakciókat – ebből a szempontból tehát csak bizonyos megszorítással nevezhetők ellenforradalmi eseményeknek (bár a korabeli sajtó természetesen ellenforradalomként utalt rájuk).

Az első esetek közé tartozott a Vas megyei Bőd, illetve a Tolna megyei Tamási: mindkét helyszínen szembeszegültek a karhatalommal, amire Bődön sortűzzel válaszolt a vörös hatalom (hét halálos áldozat és öt súlyos sérült), míg Tamásiban a falu férfi lakosságának nagy részét letartóztatták, akik közül hármat kivégeztettek. A június 2–8-ig zajló dunántúli vasutasztrájk fenyegetést jelentett a rendszer számára, hiszen ezúttal nem parasztok, hanem a kommunisták egyik fontos bázisát adó vasutasok fordultak szembe a proletárdiktatúrával – főképpen a sorozás miatt. Szombathelytől Székesfehérvárig számos település vasutasai, valamint postásai csatlakoztak a sztrájkhoz. A több megyére kiterjedő sztrájkot, illetve az annak nyomán fellázadó helyi lakosságot végül a páncélvonaton érkező Szamuely Tibor népbiztos különítménye élén fojtotta vérbe.²⁸ A legkiterjedtebb és leghosszabb akció a Duna–Tisza közti parasztfelkelés volt (június 18–24.), mely a gabonafejadagok bevezetése és az aratás idején induló sorozás miatt robbant ki. A jelentős területre kiterjedő mozgalmat, amely még a Dunántúlt (egészen pontosan Tolna megyét) is érintette, a korábbiakhoz hasonlóan véres eszközökkel verték le. Szamuely ezúttal is a helyszínen vezette a rögtönítélő bíraskodást, Dunapatajon 12, Kalocsán 22 embert kivégeztetve.²⁹ A legismertebb és ideológiai alapon is ellenforradalminak nevezhető fegyveres kísérlet 1919. június 24-én zajlott és budapesti katonatisztek szervezték meg. Az Engels-kaszárnya tisztjei, a Ludovikán tanító tiszttek és tanítványaik, valamint a Dunán állomásozó páncélozott hajók (monitorok) robbantották ki az akciót. A ludovikások elfoglalták a telefonközpontot, a monitorok néhány lövést leadtak a „Szovjetházra”, de reményeikkel szemben a Vörös Hadsereg nemzeti érzelműnek gondolt alakulatai nem álltak melléjük, így a rosszul előkészített ellenforradalmi akciót a nap végére leverték.³⁰ A példás büntetések ebben az esetben csak az antantot képviselő olasz diplomata, Romanelli ezredes tiltakozása miatt maradtak el, bár néhány haláleset így is történt.

A Magyarországon kirobbanó spontán megmozdulásokkal szemben az ellenforradalmi erők valódi szervezeti háttérrel és ideológiával bíró csoportjai Bécsben és Aradon (majd Szegeden) gyülekeztek – a vörösöktől némileg védve. A jelentős számban arisztokrata, már a dualizmus korában is aktívan politizáló, országosan ismert személyiségek Bécsbe menekültek a kommunisták elől. Első helyen említhető közülük Bethlen István, de ott találjuk Teleki Pált, Gömbös Gyulát, Andrássy Gyulát, a keresztényszocialisták közül például Beniczky Ödönt, Szmrecsányi Györgyöt, sőt eleinte még az októbriista Batthyány Tivadart is.³¹ Az emigránsok között voltak ellenétek (például a királykérdésben), de április 12-én mégis sikerült a Tanácsköztársaság megdöntésének céljával közös platformra hozni őket, így jött létre a – korabeli névhasználat szerint – (bécsi) Magyar Nemzeti Bizottság, melyet később, sokkal elterjedtebben Antibolszevista Comitének (ABC) neveztek. A csoport vezetője hallgatólagos megegyezés alapján Bethlen István lett.³² A korabeli magyar politikusoknak, katonáknak egy nehezen feloldható dilemmára kellett választ találniuk: elfogadva a kommunista diktatúrát, harcoljanak a betörő ellenséggel (csehek, románok) szemben, majd azután döntsék meg a Tanácsköztársaságot, vagy éppen ellenkezőleg, külföldi segítséggel vonuljanak be az országba, győzzék le a kommunistákat,

28 Uo. 165.

29 KEREPESZKI Róbert: Felkelések a Tanácsköztársaság ellen. *Rubicon*, 2019/4. 47.

30 Uo.

31 ROMSICS: *I.m.* 120.

32 Uo.

és utána tárgyaljanak a területi kérdésekről. Az ABC tagjai az utóbbit választották. Fölvették a kapcsolatot az antant diplomatáival és a Magyarország déli területein állomásozó francia haderő parancsnokaival, ám az antant nem állt kötélnek. Később eltervezték, hogy önerőből szervezik meg a Tanácsköztársaság megdöntését – ehhez anyagi fedezetet a bécsi magyar követség kirablásával szereztek meg május 2-án.³³ A későbbiekben azonban csak egy balul sikerült kalandorakció történt (Királyhidánál), így tehát a fegyveres támadás terve nem valósult meg. Sőt az ABC-n belüli törésvonalak (leginkább a katonai akció szükségességét illetően) annyira megterhelték a testület működését, hogy az gyakorlatilag feloszlott. Ehhez hozzájárult az is, hogy idő közben Szegeden megalakult az ellenforradalmi kormány, melyhez több bécsi politikus (Teleki, Gömbös) is csatlakozott, mégpedig Bethlen jóváhagyásával. Végül Bethlen maradt egyedül Bécsben, aki formálisan a szegedi kormány megbízottjaként tartott kapcsolatot az antantdiplomátákkal. A Bécsből szintén távozó, fegyveres akciót sürgető csoport (Sigray Antal, Beniczky, Szmrecsányi, Lehár Antal) végül júniusban Stájerországba tette át a székhelyét és a magyar határtól nem messze (Feldbachban) kezdték meg Lehár Antal vezetése alatt az ellenforradalmi fegyveres erő felállítását.³⁴ Kezdetben mintegy háromszáz, többségében nyugat-magyarországi tiszt gyűlt össze a zászlóaljban.³⁵ Lehár alakulatára és a grazi ellenforradalmárookra is együttesen jellemző volt az erős legitimizmus, és fontos különbség volt Szegedhez képest, hogy itt nem szerveződtek különítmények, így a kilengések is elmaradtak, ami jelentős mértékben Sigray és Lehár érdeme volt.³⁶ Az ellenforradalmi fordulat után, augusztus elején ezek a stájerországi erők vonultak be a Nyugat-Dunántúlra, ideális hátteret teremtve az ottani legitimista mozgalomnak.

A másik, bécsihez képest némi késéssel, májusban megalakuló ellenforradalmi központ Aradon jött létre, majd később Szegedre költözött. A helyszín korántsem volt véletlen, ugyanis szemben az ország zömével, ezt a területet nem a csehek, románok vagy szerbek tartották megszállás alatt, hanem a francia haderő. Bevonulásuk azért volt szükséges, mert a Bánság hovatartozása miatt egyre inkább elmérgesedett a szerb–román ellentét, a franciák pedig elejét kívánták venni egy esetleges fegyveres konfliktusnak, így a két hadsereg között egy szűkebb zónát maguk szálltak meg.³⁷ Az ellenkormány helyi, aradi kezdeményezésre alakult meg. Elsőként a térségben tősgyökeres, országos ismertségű (rövid ideig a Képviselőházat is elnöklő) politikust, Návay Lajost akarták fölkérni miniszterelnöknek, ám a francia megszállás előtt még tűszokat szedő kommunisták letartóztatták és rögtönítélő bíraskodás után, április 29-én kivégezték.³⁸ Ezek után esett a választásuk gróf Károlyi Gyulára, aki addig visszavonultan élt Arad vármegyei birtokán, mácsai kastélyában. A gróf rövid hezitálás után 1919. május 5-én elvállta a felkérést, így aznap megalakult a kormány.³⁹ A kabinet tagjai jórészt országosan teljesen ismeretlen, a szervezkedésben részt vevő helyi politikusok voltak. A külső körülmények azonban nem kedveztek, ugyanis Arad román megszállás alá került, a románok pedig nem néztek jó szemmel semmiféle Tanácsköztársaság-ellenes szervezkedést, hiszen saját érdemeiket kívánták növelni a kommunisták legyőzésével, ezzel is legitimálva Magyarország elleni területi követeléseiket. Miután Károlyi értesült róla, hogy Szegeden Kelemen Béla korábbi főispán vezetésével (és már ekkor Gömbös Gyula részvételével) ellenforradalmi szervezkedés indult, eldöntötte, hogy az

Nyugat-Dunántúlon elmaradtak a kilengések

33 ROMSICS Ignác: *A Horthy-korszak*. Helikon, Bp. 2017. 30.

34 BÉKÉS Márton: *A becsület politikája. Gróf Sigray Antal élete és kora*. Magyar Nyugat, Vasszilvagy, 2007. 57–59.

35 BRENNER Vilmos: Koronás urának hű szolgálója volt csupán. Lehár Antal ezredes élete és szombathelyi működése 1918–1921 között. *Vasi Szemle*, 2001/2. 140.

36 BÉKÉS Márton: Az ellenforradalom két arca Vas megyében. *Vasi Szemle*, 2008/6. 700.

37 CSÜLLÖG Gábor – GULYÁS László – SUBA János: *Térképek a trianoni békediktátum történetéhez. A trianoni békediktátum története hét kötetben*. IV. főszerk. GULYÁS László, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020. 153.

38 SALAMON: *I.m.* 164.

39 PÜSKI Levente: *A Horthy-korszak szürke eminenciása: Károlyi Gyula (1871–1947)* Virágmandula Kft., Pécs–Bp. 2016. 38.

Vörös error – A 2019-ben visszaállított Nemzeti Vértanúk Emlékművének „Hungária” főalakja (Wikimedia Commons, Elekes Andor felvétele)

ellenkormány székhelyét oda teszik át, ami a Szegedet megszállva tartó franciák egyetértésével is találkozott, ugyanis a májusban még tervezett antant-támadáshoz szükséges lett volna egy magyar hatóság, mely az antantcsapatok nyomában átveszi a közigazgatás feladatait. A román hatóságok azonban

a kormány tagjait Mezőhegyesre internálták, így Károlyi csak május 27-én érkezett Szegedre.⁴⁰

A dél-alföldi városban már működött az Antibolsevista Comité szegedi végrehajtó bizottsága, melynek egyfelől a helyi ellenforradalmárokat vezető Kelemen Béla, másfelől a Bécsből érkező és önhatalmúlag magát függetlenítő Gömbös Gyula is a tagja volt.⁴¹ A helyi ABC közzé is tette programját május 17-én kelt kiáltványában, mely a következő mondattal kezdődött: „A népek Istenének sújtó keze rettenetes csapással zuhant reánk, amikor ezer éves hazánk történetében dicső Árpád apánktól egy Kun Béláig jutottunk el!”⁴² Az itt megfogalmazott programmal Károlyi Gyula is azonosulni tudott, így május 30-án a szegediekkel közös ülést tartva döntést hoztak arról, hogy a két csoport egyesül – azaz formálisan a szegedi ABC feloszlik, hiszen Károlyit nemcsak a franciák, hanem a bécsi ABC is támogatta.⁴³ Ennek nyomán alakult meg a szegedi ellenforradalmi kormány, immár országos ismertségű politikusokkal, valamint a szegedi ellenforradalmárokkal kiegészülve. A miniszterelnök továbbra is Károlyi Gyula maradt, Kelemen Béla a vallás- és közoktatásügyi tárca kapta, Gömbös pedig a hadügyminisztérium államtitkára lett.⁴⁴ A bécsiek részéről a Szegedre érkező Teleki Pál kapott miniszteri tárcát (külügyminiszter), továbbá Horthy Miklós is ekkor lépett színre mint hadügyminiszter.⁴⁵ A kormány első rendelete a Tanácsköztársaság minden intézkedésének hatályon kívül helyezése volt,⁴⁶ illetve Horthy Miklós június 9-én kiadott 40/1919-es hadügyminiszteri rendeletében a Nemzeti Hadsereg szervezését is megindította (melynek gyakorlati részleteit Gömbös Gyula intézte). A kormány azonban később átalakult: minthogy elvesztette a franciák támogatását, Károlyi Gyula maga is lemondani kényszerült, átadva helyét P. Ábrahám Dezsőnek. Az új szegedi kormány később két okból vált súlytalanná: egyfelől – mint majd látni fogjuk – Budapesten az ottani ellenforradalmár csoport megbuktatta a szociáldemokrata kormányt, így megelőzték Szegedet, másfelől pedig Horthy Miklós immár nem vállalt hadügyminiszteri tisztséget, ellenben kinevezték a Nemzeti Hadsereg fővezérévé, és ilyen minőségben függetlenítette magát a kormánytól. Augusztus elején tehát a szegedi kormány tagjai közül többen Budapestre siettek (köztük Teleki Pál), Horthy pedig a Nemzeti Hadsereg élén a Dunántúlra vonult (Siófok lett a székhelye). A légüres térbe kerülő ellenkormány végül hivatalosan egyesült a budapestivel, lényegileg azonban augusztus közepén feloszlott.⁴⁷

A szegedi ellenforradalmárok csoportja, mint láthattuk, korántsem volt monolit tömb. A konzervatív mágnás Károlyi Gyula és a Bethlen köréhez köthető Teleki Pál vagy a korábban a Károlyi-kormányban államtitkárságot vállaló P. Ábrahám Dezső, valamint Gömbös Gyula mind-mind különböző áramlatokat jelentettek. A Horthy-korszak későbbi történetére nézve azonban mégis meghatározóvá vált az ún. „szegedi gondolat”. A csongrádi megyeszékhelyen nagy számban gyűltek össze a háború idejéből keserű tapasztalatokat szerző közép- és alacsonyabb rangú katonák, akiknek lángoló hazaszeretetükön, a kommunisták és az ellenséges megszállók elleni izzó gyűlöleten és bosszúvágyukon kívül egyebük sem maradt. Akárcsak később Németországban, ebben az esetben is a talajt vesztett, deklasszált elemek szívták magukba legsóvárában a nacionalizmus, antiszemitizmus és szociális reform összetevőiből kialakuló jobboldali radikális ideológiát.⁴⁸ Az ellenforradalom ezen új áramlatának támogatói világnézetükben egészen más irányt képviseltek, mint a dualizmus korábbi politikai elitjének

40 PÜSKI: *I.m.* 39.

41 VONYÓ József: *Gömbös Gyula*. Napvilág, Bp. 2014. 82.

42 Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL) OL, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökségi levéltár, Miniszterelnökség, Szegedi kormány Miniszterelnöksége (K 32), 5–1919.

43 MNL OL, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökségi levéltár, Miniszterelnökség, Szegedi kormány Miniszterelnöksége (K 32), 31–1919.

44 VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*. Kronosz, Bp. 2018. 141.

45 TURBUCZ Dávid: *Horthy Miklós*. Napvilág, Bp. 2014. 68.

46 MNL OL, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökségi levéltár, Miniszterelnökség, Szegedi kormány Miniszterelnöksége (K 32), 15–1919.

47 DOMONKOS László: *A megfélemtet kormányfő: P. Ábrahám Dezső*. Antológia, Lakitelek, 2014. 96.

48 LÁSZLÓ T. László: *Egyház és állam Magyarországon 1918–1945*. Szent István Társulat, Bp. 2005. 128.

reprezentánsai. Az irányzat egyértelmű vezéregyéniségének Gömbös Gyula tekinthető, de mellette a legmeghatározóbb véleményformáló Zadravecz István páter volt, aki szónokként már az ellenforradalmi kormány megalakulása előtt is fellépett a Tanácsköztársaság ellen. Már ekkor megjelentek Szegeden Gömbös későbbi harcostársai: Kozma Miklós, Zsilinszky Endre, Eckhardt Tibor, Marton Béla is, akik szintén a kialakuló „szegedi gondolat” lelkes képviselői voltak. Csoportjuk egyértelmű vezetőjét Horthy Miklósban találták meg, aki bár nem rendelkezett konkrét elképzelésekkel az eljövendő berendezkedést illetően, altengernagy tekintélye és határozott fellépése okán hatalmas tiszteletet vívott ki magának az ellenforradalmár tisztek körében, akik ezt kifejezve a MOVE díszelnökévé is megválasztották.⁴⁹

A „szegedi gondolat” neve ellenére nem feltétlenül Szegeden született meg. Megtaláljuk a gondolat lényegi elemeit már 1918-tól kezdve a keresztényszociális programokban, különösen is Prohászka Ottokár és Bangha Béla írásaiban.⁵⁰ A jezsuita sajtóapostol legmeghatározóbb műve (*Magyarország újjáépítése és a kereszténység*) is ekkor született, összefoglalva a keresztény-nemzeti gondolatot. Hasonlóan nagy hatású gondolati struktúrát adott a korszak másik két programadó műve, a Szekfű Gyula által írt *Három nemzedék* és Szabó Dezső *Elsodort faluja*.⁵¹ Ezen kötetek jelzik tehát, hogy Szegedtől függetlenül is a keresztény középrétegek hasonló meggyőződésre jutottak. Bár a „szegedi gondolat” egyes összetevői nagy mértékben határozták meg a Horthy-korszak közgondolkodását.

ELLENFORRADALMI FORDULAT ÉS A FRIEDRICH-KORMÁNY

A két bemutatott ellenforradalmi központ (Bécs és Szeged) mellett, mintegy „nevető harmadikként”, a budapesti csoport valósította meg a tényleges ellenforradalmi fordulatot. A budapesti csoport Szegeddel és Béccsel összehasonlítva teljesen más feltételek között szerveződött. Míg az említett két központ osztrák, illetve francia befolyás alatt nyíltan felléphetett és kiépíthette szervezeti struktúráját, addig a budapesti ellenforradalmároknak végig illegáltságban, a vörösterroret megtorló intézkedéseitől tartva kellett szervezkedniük. Éppen ezért számukra nem is volt reális cél országos méretű, jól szervezett hálózat kiépítése.

Az augusztusban végül a hatalmat sikerrel megragadó Fehérház Bajtársi Csoport Csilléry András fogorvos lakásán alakult meg, kezdetben még Magyar Társaság néven.⁵² Az új, később ismertté váló „Fehérház” nevet a Tanácsköztársaság idején vették föl, utalva arra, hogy az ő találkozóhelyük ellentétben áll

a vörös Szovjetházzal. A Tanácsköztársaság elleni aktív szervezkedés áprilisban indult meg Csilléry Baross utca 28. szám alatti lakásán, a kommunizmussal szembe forduló polgárság képviselőivel.⁵³ A csoporthoz fokozatosan csatlakoztak más ellenforradalmárok is, mint például Schnetzer Ferenc vezérőrnagy, illetve legfontosabb szereplőként Friedrich István, akit még tavasszal a kommunisták letartóztattak, majd szökése után bujkálni kényszerült.⁵⁴ Friedrich, bár a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkárságot vállalt, már 1918 decemberétől szembe-

fordult a pacifista, területeket feladó kormánypolitikával. Kapcsolatba lépett a MOVE-val, valamint Gömbös Gyulával is, többek között Érsekújvár felmentésére szerveztek katonai akciót, amit Pogány József leplezett le, így később a Berinkey-kormányban el is vesztette államtitkári tisztségét. A Fehérház-csoport

**a budapesti csoport
valósította meg a
forradalomellenes
fordulatot**

49 TURBUCZ: *I.m.* 71.

50 GERGELY: *I.m.* 62.

51 ROMSICS: *A Horthy-korszak. I.m.* 34.

52 Eva S. BALOGH.: Istvan Friedrich and the hungarian Coup d'État of 1919. A reevaluation. *Slavic Review*, 1976/2. 275.

53 A „Fehér Ház” történelmi szerepe 1919-ben. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 6.

54 HAGYMÁSI Tamás: Korszakváltások. *Valóság*, 2013/3. 43.

összekötésekkel bírt Szeged és Bécs felé, csak úgy, mint a kommunista államhatalom és karhatalmi szervek felé, sőt még a Vörös Hadseregben belül is volt megbízható kapcsolatuk, mégpedig volt Werth Henrik személyével.⁵⁵ Ennek nyomán a hatalomátvételt a tervek szerint a tanácskormány ellen forduló katonai erőkre támaszkodva július 30-ára tervezték, ám számításait keresztülhúzta a Vörös Hadsereg teljes összeomlása és a meginduló román támadás.⁵⁶ A Forradalmi Kormányzótanács bukása és a magát polgári demokratikusnak tekintő Peidl-kormány megalakulása felborította a helyzetet. A Fehérház ugyanakkor nem tett le a hatalomátvétel szándékáról. Sőt, amikor olyan hír érkezett hozzájuk, hogy a szociáldemokrata kormányt néhány szegedi miniszterrel kiegészítve az antant esetleg elismerheti, eldöntötték, hogy végrehajtják a puccsot.⁵⁷ A hatalomátvétel sikeréhez azonban még szükség volt arra is, hogy „oly valakivel fedeztessék akciójukat, akinek általános tekintélye van az ország előtt. Ezt az egyéniséget József főherceg személyében találták meg.”⁵⁸ A főherceg és Friedrich már hosszabb ideje kapcsolatban álltak egymással, minek következtében József Ágost május óta várta Alcsúton a hatalomátvételhez kínáló ideális pillanatot.⁵⁹

A főherceg Budapestre érkezve rögtön a Bristol szállóba ment, ahol megbeszélte a legfőbb teendőket a csoport vezetőivel, többek között Friedrich Istvánval, Csilléry András ezredorvossal, Schnetzer Ferenc tábornokkal. Míg az említettek este a Sándor Palotába mentek mintegy kétszáz rendőrrel, és annak ellenére, hogy közben a románok megszállták a várat, sikeresen lemondatták az éppen ülésző Peidl-kormányt,⁶⁰ addig József Ágost előbb Gorton tábornokot kereste fel, aki abszolút meglepve fogadta a fordulatról szóló hírt,⁶¹ majd a budapesti román csapatok parancsnokánál, Holban tábornoknál jelentette be kész tényként a kormány lemondását és az ellenforradalmi hatalomátvételt, melyet mindkét fél jobb híján tudomásul vett.⁶² Az egész akció legitimitációjaként pedig a IV. Károly által még 1918. október végén történt *homo regiusi* kinevezést nevezték meg, ami alakilag nem volt jogszerű, de a körülményekhez képest elfogadható érvelés volt. Boroviczény Aladár szerint például a főherceg és Friedrich „olyan magától értetődően állította vissza a jogfolytonosságot, hogy senkinek sem jutott eszébe kételkedni vagy valamiféle más megoldásra gondolni. [...] Kivétel nélkül mindenki elismerte József főherceg tekintélyét, aki régi hatáskörével élve Friedrich Istvánt miniszterelnökké nevezte ki.”⁶³ József Ágost naplójában a puccs fogadtatásáról úgy nyilatkozott, hogy a Bristol előtt „óriási néptömeg gyülekezett a téren és én néhány szóval közöltem, hogy a kommunizmus megszűnt, új kormány van, mely független, keresztény, öncélú Magyarország alapján állva hivatva van Magyarországot talpra állítani. [...] Soká viharzott a lelkes éljen és istenhozza.”

1919. augusztus 6-án tehát megvalósult az ellenforradalmi fordulat, megindulhatott a hosszú és rögös kibontakozás. Az ellenforradalom fent bemutatott számos irányzata komoly harcok és konfliktusok árán alakította ki az új rendszert, amely 1920-tól kezdve meghatározta Magyarország történetét. ■

kész tényként jelentették be az ellenforradalmi hatalomátvételt

55 Uo. 44.

56 BALOGH: *I.m.* 276.

57 Uo. 279.

58 GRATZ Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920* [1935] Akadémiai, Bp. 1992. 229.

59 JÓZSEF főherceg: *Naplóm.* I. 1919. május 15-i bejegyzés [birtokomban lévő kézirat] Személyére vonatkozóan lásd bővebben: NÁNAV Mihály: *Habsburg József főherceg – a katona és a politikus, 1914–1924.* Unicus, Bp. 2018.

60 KIRSCHNER Béla: *A szakszervezeti kormány hat napja – 1919.* Kossuth, Bp. 1968. 224.

61 ARDAY Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919.* General Press, Bp. 2009. 198.

62 JÓZSEF főherceg: *I.m.* 1919. augusztus 6-i bejegyzés

63 BOROVICZÉNY Aladár: *A király és kormányzója.* ford. KAJTÁR Mária, Európa, Bp. 1993. 34. Természetesen így ez a mondat nem igaz, hiszen sokan voltak, akiket kellemetlenül érintett a meglepetésszerű puccs. Például ilyen volt Gömbös is. Lásd bővebben: GÖMBÖS Gyula: *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról.* Budapesti Hírlap, Bp. 1920. 60.